

Відомості про автора :

Проживає м. Рівне, вул. Васильченка, 3, кв. 2 д.т. 23-20-44 (м.т.8-050-672-98-85)

Навчається на заочній формі навчання кафедри кримінального права ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ України (м. Київ).

Науковий керівник – професор кафедри кримінального права, доктор юридичних наук, професор Воробей П.А.

ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ

В.І. Цимбалюк
к.ю.н., професор
декан юридичного факультету
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янчука

Тхорук Юрій
студент першого курсу
юридичного факультету
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янчука

Прийнятим Верховною Радою України 7 лютого 2002 року Законом „Про судоустрій України” №3018 - III визначені правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, система судів загальної юрисдикції, основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів, система та порядок здійснення суддівського самоврядування, а також встановлений загальний порядок забезпечення діяльності судів та регламентовані інші питання судоустрою.

Цим же законом та статтею 124 Конституції України визначається, що правосуддя в Україні здійснюється виключно „судами”, до яких віднесено лише суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України. Іншими словами, законодавець надав право здійснювати правосуддя лише державним судам, виключивши тим самим з поняття „суди” одну із самих давніх

і перевірених форм вирішення спорів - третейські суди і тому в зв'язку з цим не доцільно називати третейські суди органами правосуддя.

Третейські суди відносяться до громадських органів з неюрисдикційною формою захисту, яка передбачає захист порушеного права безпосередньо самим правовласником, або за його волею, іншим громадянином чи недержавним органом. Отже, третейській суд в Україні - це суд чи інший громадський орган цивільної юрисдикції, що обирається сторонами для вирішення спору між ними і діє як на постійній основі так і разово тільки для вирішення конкретного спору.

Найбільш поширені - третейські суди, які створюються для вирішення господарських спорів, де сторони є юридичними особами. В Україні існує декілька постійно діючих третейських судів, які вирішують господарські спори. В господарському праві і процесі вони, як правило, називаються арбітражем. В преамбулі до Закону України „Про міжнародний комерційний арбітраж” терміни „арбітраж” і „третейській суд” є повними синонімами одного поняття - це метод, що „широко застосовується при вирішенні спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі і необхідності комплексного врегулювання міжнародного комерційного арбітражу в законодавчому порядку”.

Питання організації роботи третейських судів та порядку розгляду ними спорів врегульовані українським законодавством, а саме Законами України „Про міжнародний комерційний арбітраж” №4002 - XII від 24 лютого 1994 року; „Про торгово-промислові палати в Україні” № 61 'I/97 - ВР від 2 грудня 1997 року; „Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності” № 351 — XIV від 23 грудня 1998 року; „Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів” № 2860 — III від 29 листопада 2001, а також Постановою Верховної Ради України № 2889 - XII від 19 грудня 1992 року “О ратификации Соглашения о порядке разрешения споров, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности”.

Багато уваги діяльності третейських судів надається в судовій практиці, а саме в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року №12 „Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України”; в роз’ясненні Вищого арбітражного суду України від 17 лютого 1997 року № 02 -5/57 „Про виконання рішень третейських судів” та в інших чинних нормативних документах.

Статтею 25 Цивільно-процесуального кодексу України встановлена можливість розгляду цивільних справ третейськими судами в порядку передбаченому „Положенням про третейські суди України” від 18 липня 1963 року, яке незважаючи на невідповідність деяких своїх норм чинному законодавству України лишається правомірним в межах норм, які не суперечать Конституції і Законам України.

Особлива увага приділяється виконавчому провадженню по виконанню рішень третейських судів, які здійснюються на підставі статті 19, 21 Закону України „Про виконавче провадження”.

В листопаді 1998 року в Україні була зареєстрована Асоціація третейських судів України - неприбуткова організація, створена з метою побудови системи недержавних третейських судів і забезпечення прав суб’єктів підприємницької діяльності на захист своїх прав і інтересів помимо судових державних органів.

Метою створення третейського суду взагалі є особливі умови формування і розгляду справи, за яких забезпечується сприяння добрим діловим відносинам між сторонами, впевненість сторін в об’єктивності і незацікавленості суддів, які вирішують спір. В основі формування та діяльності третейського суду лежить принцип добровільності і довіри сторін до органу чи третейського судді, який вирішує їх спір. Зміст цього принципу складає: а) саме право передачі сторонами спору для вирішення до третейського суду; б) право вибору постійно діючого третейського суду; в) право

погодження процедури розгляду спору, передбаченої регламентом (статутом) третейського суду; г) право брати участь в формуванні третейського суду.

Міжнародним третейським судом визнається суд, до компетенції якого віднесено розгляд справ, де стороною є іноземний суб'єкт. Прикладом такого суду є Міжнародний комерційний арбітраж при Торгово-промисловій палаті України.

До Міжнародного комерційного арбітражу відносяться два види третейських судів: а) Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України; б) Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України.

Законом України „Про міжнародний комерційний арбітраж” також затверджені два положення про спеціальні третейські суди:

1. Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України.
2. Положення про Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України.

Міжнародний комерційний арбітражний суд, згідно з п.1 відповідного Положення, - це самостійна постійно діюча арбітражна установа (третейський суд), що здійснює свою діяльність згідно з Законом України „Про міжнародний комерційний арбітраж” і відповідно до вимог Регламенту Міжнародного комерційного арбітражного суду, затвердженого Торгово-промисловою палатою України. В Регламенті, зокрема, передбачено порядок обчислювання арбітражного збору, ставки гонорарів арбітрів та інших витрат суду.

В статті 1 Регламенту Міжнародного комерційного арбітражного суду розширено викладені повноваження цього суду. Зокрема, в цій статті зазначено, що до компетенції Арбітражного суду належать спори, які виникають із відносин торгового характеру, включаючи такі угоди, та не обмежуючись ними: - купівля продаж (поставка) товарів; виконання робіт; надання послуг; обмін товарами та/чи послугами; перевезення вантажів і пасажирів; торгове представництво і посередництво;

оренда (лізинг); науково-технічний обмін; обмін іншими наслідками творчої діяльності; спорудження промислових та інших об'єктів; ліцензійні операції, інвестиції; кредитно-розрахункові операції, страхування; спільне підприємство та інші форми промислової та підприємницької кооперації.

В Регламенті закріплена також норма про те, що звернення сторони до державного суду з проханням про вжиття забезпечувальних заходів та винесення судом постанови про вжиття таких заходів не є сумісним з арбітражною угодою. Хоча і сам арбітражний суд може на прохання будь-якої сторони розпорядитись про вжиття якою-небудь стороною забезпечувальних заходів щодо предмета спору, які він вважає необхідними. Така норма встановлює гарантію держави щодо охорони прав і законних інтересів осіб, які обрали третейський розгляд способом вирішення спору і захисту своїх прав.

Зовнішньоекономічні відносини, спори по яких можуть бути передані для вирішення до Міжнародного комерційного арбітражу, - це, перш за все, відносини купівлі-продажу (поставки), виконання робіт, надання послуг, обміну, перевезення, оренди (лізингу) тощо.

Рішення Міжнародного комерційного арбітражу виконуються сторонами добровільно в установлений цим судом строк. Якщо ж строк виконання в рішенні не вказаний, то воно підлягає негайному виконанню.

Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України, згідно з п.1 відповідного Положення, затвердженого Законом України „Про міжнародний комерційний арбітраж”, - це самостійна постійно діюча арбітражна установа (третейський суд), що здійснює свою діяльність згідно з Законом України „Про міжнародний комерційний арбітраж”. Вона вирішує спори, які впливають з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають у сфері торгового мореплавства, незалежно від того, чи є сторонами таких відносин суб'єкти українського та іноземного або лише українського чи тільки іноземного права. Зокрема, Морська арбітражна комісія вирішує спори, що впливають із наступних відносин:

1. Щодо фрахтування суден, морського перевезення вантажів, а також перевезення вантажів у змішаному плаванні (ріка-море). 2. Щодо морського буксирування суден та інших плавучих засобів. 3. Щодо морського страхування і перестрахування. 4. Пов'язаних з купівлею-продажем, заставою та ремонтом морських суден та інших плавучих засобів. 5. З лоцманської і льодової проводки, агентського та іншого обслуговування морських суден, а також суден внутрішнього плавання, оскільки відповідні операції пов'язані з плаванням таких суден морськими шляхами. 6. Зв'язаних з використанням суден для здійснення наукових досліджень, видобування корисних копалин, гідротехнічних та інших робіт. 7. Щодо рятування морських суден або морським судном судна внутрішнього плавання. 8. Зв'язаних з підніманням затонулих у морі суден та іншого майна. 9. Зв'язаних із зіткненням морських суден, морського судна і судна внутрішнього плавання, суден внутрішнього плавання у морських водах, а також із заподіянням судном пошкоджень портовим спорудам, засобам навігаційної обстановки та іншим об'єктам; 10. Зв'язаних із заподіянням пошкоджень рибальським сітям і іншим знаряддям лову, а також з іншим заподіянням шкоди під час здійснення морського рибного промислу. Морська арбітражна комісія вирішує також спори, що виникають у зв'язку з плаванням морських суден і суден внутрішнього плавання по міжнародних ріках, у випадках, вказаних у цій статті, а також спори, зв'язані із здійсненням суднами внутрішнього плавання закордонних перевезень.

Третейські суди створюють широкі можливості для захисту суб'єктивних прав і інтересів громадян та організацій, в них відсутня мотивація затягування розгляду справ, процедурні питання, пов'язані з рухом справ, вирішуються судами на свій розсуд, вони не зв'язані жорсткими рамками процесуальних законів.

Гарантією необхідного захисту інтересів сторін є наявність процесуальної форми, яка ділить процес на окремі стадії:

порушення справи, виконання підготовчих дій та судового слухання.

В той же час третейські суди в Україні мають і деякі негативні сторони. Однією із них є неможливість виконання будь-яких дій, пов'язаних з забезпеченням позову. Хоча держава і признає виконання рішень третейських судів, ці суди не здійснюють правосуддя і виносять рішення по справі не від імені держави, а від свого власного імені. Іншою негативною стороною є те, що третейські судді не несуть персональної відповідальності за прийняті ними рішення, що може служити прикриттям для різного роду зловживань, особливо в господарській діяльності.

Негативним є також відсутність нотаріального оформлення рішень третейських судів, що робить неможливим передачу цих рішень для виконання в органи Державної виконавчої служби України. На підставі вищенаведеного виникає необхідність призначати третейськими суддями осіб, які мають вищу юридичну освіту та надавати їм статус посадових осіб і суб'єктів відповідальності за скоєні ними зловживання при розгляді справ.

Наведені негативні сторони діяльності третейських судів в Україні не впливають на їх ефективність роботи в цілому, але вони повинні бути враховані при подальшому вдосконаленні діючого законодавства України. В даний час в Верховну Раду України народними депутатами внесені на розгляд ряд законопроектів про третейські суди, які повністю відповідають вимогам Міжнародного арбітражу.